
Куцаєва Тамара Олександрівна, старша наукова співробітниця,
канд. істор. наук, Національний музей історії України,
відділ історії України ХХ ст.

УДК 069(1-4)(477):004.9

ДО ДИСКУСІЇ ПРО ЦИФРОВІ АРХІВИ МУЗЕЙНИХ БІБЛІОТЕК

Т. О. Куцаєва

Національний музей історії України
Відділ історії України ХХ ст.

***Анотація:** У статті окреслено ідеї участі музеїв в дискусії про створення цифрових архівів музейних бібліотек, базову концепцію цифрового архіву бібліотечного фонду Національного музею історії України. Для прикладу подано опис перших розділів цифрового архіву фонду: «Бібліотека Кабінету-музею антропології та етнології ім. Федора Вовка» та «Бібліотеки вищих навчальних закладів Києва».*

***Ключові слова:** бібліотечний фонд, екслібрис, Кабінет-музей антропології та етнології ім. Федора Вовка, книгознавство, книжковий знак, Національний музей історії України, цифровий архів.*

Метою доповіді є участь у дискусії про актуальність створення цифрових архівів, їх роль та значення для науково-дослідної та пізнавальної діяльності сучасного користувача бібліотек на прикладі бібліотечного фонду Національного музею історії України. Вітчизняні музеї, зацікавлені в розвитку інформаційних ресурсів для своєї головної діяльності – збереження та популяризації колекції, значно підвищують якість цього процесу через створення цифрових архівів, де зосереджують не лише інформацію про музейні предмети з фондозбірні, експонати з експозицій, а й колекції книжкових пам'яток бібліотек/бібліотечних фондів.

Створення цифрових архівів музейних бібліотек посприяє інноваційності в діяльності, яка нині, головним чином, направлена «в середину інституцій» – на музейну комунікацію та науково-дослідницькі інтереси музейного колективу. Наявність цифрового архіву дозволить подолати і певну ізоляцію музейних бібліотек та залучити нові аудиторії користувачів. Адже музейна бібліотека в Україні, відповідно до галузевого законодавства, не є публічною, отже загальнодоступною для місцевої громади та «сторонніх» фахівців. Вона вузькопрофільна (галузева за змістом та спеціальна за призначенням) – тобто обслуговує науковців музею і, рідше, запрошених читачів. Створення цифрового архіву бібліотеки, що включить у випадку історичного музею діджиталізовані колекції унікальних книжкових пам'яток, посприяє збільшенню обігу та доступності наукової, книгознавчої та бібліотекознавчої інформації, її унаочненню. Новими цільовими аудиторіями інноваційного культурного продукту стануть сторонні дослідники, у т. ч. з інших музеїв, вузів та академічних установ, і просто зацікавлені читачі. Зважаючи на те, що користування новою бібліотечною послугою відбудеться без контакту з книжковими пам'ятками, то будуть створені умови не тільки для зручного користування великими масивами інформації, а й збереження її носіїв – об'єктів культурної спадщини. Зазначимо те, що книги, які складають бібліотечний фонд будь-якого музею, навіть у випадку коли їх необхідно відносити до Державного реєстру національного культурного надбання, не є музейними предметами та не входять в державну частину музейного фонду України. У той же час, створення цифрових архівів музейних бібліотек як сталих та системних проєктів досі не є тенденцією вітчизняної музейної сфери.

Бібліотечний фонд Національного музею історії України нараховує майже 26 тисяч одиниць зберігання [1] і функціонує замість ліквідованої після 2015 р. бібліотеки – структурного підрозділу музею. В цілому бібліотека музею веде історію після заснування в 1899 р. Київського музею старовини і мистецтв, що після офіційного відкриття в 1904 р. отримав назву Київський художньо-промисловий і науковий музей. Наукове дослідження бібліотечного фонду, яке супроводжувало його повну звірку впродовж 2017–2019 рр., дозволило узагальнити те, що його фонд складають фрагменти історичних бібліотек приватних осіб, наукових, освітніх і культурних інституцій та окремі тиражні примірники антикварних книг. Серед них наявні і тиражні стародруки, видані від 1725 до 1840 року.

Концепція створення цифрового архіву бібліотечного фонду музею, при наявних людських та матеріально-технічних ресурсах, може базуватися не тільки на амбітній та складній для реалізації перспективі каталогізувати всі антикварні книги (за попередньою оцінкою їх нараховується кілька тисяч). Вірогідніше поступово провести діджиталізацію окремих книжкових колекцій у супроводі відповідної бібліографічної та довідкової інформації та представити їх не лише в форматі бібліотечних, а й публічно-історичних проєктів. Адже історія формування бібліотечного фонду – це накопичення саме фрагментів окремих бібліотек, які потрапили в музей від власників або за рішенням влади впродовж 1-ої третини ХХ ст.

Наприклад, під час репресій в 1934 р. було ліквідовано Кабінет-музей антропології та етнології ім. Федора Вовка при ВУАН, а через два роки Всеукраїнський

історичний музеї ім. Т. Г. Шевченка (нині – Національний музей історії України) отримав близько 2 тис. од. зберігання колекції колишнього Кабінету-музею [2, с. 211, 215; 5]. Речі, фото, документи та книжки розподілили між фондами музею та бібліотекою, однак з різних причин інформація про кількість переданих книг була втрачена. Частина книг унікальної бібліотеки (8 тис. томів) інституції, названої на честь фундатора українознавства Федора Кіндратовича Вовка (бібліотека включила і його книжкове зібрання), потрапила також до Всенародної бібліотеки України (нині – Національна бібліотека ім. В. Вернадського) та бібліотеки Інституту Археології НАН України [3, с. 195; 6].

Колекція книг колишньої бібліотеки Кабінету-музею в бібліотечному фонді Національного музею історії України складає за останніми уточненнями 126 книг. Їх приналежність можна чітко ідентифікувати за книжковими знаками – екслібрисами різного типу з ім'ям Федора Вовка та авторськими інскриптами як для Ф. Вовка, так і Кабінету-музею. Цифровий архів цієї колекції, навіть у форматі демонстраційної версії, значно посприє науковій комунікації. Буде створена можливість консультування, уточнення та внесення нової інформації різними дослідниками теми, адже тільки впродовж цього року нами було виявлено ще 5 книг і тепер попередній каталог колекції складає 126 назв, проти 121 в 2019 р. [4].

Цифровий архів віднайдені колекції книг Кабінету-музею, як один з перших етапів розвитку загального цифрового архіву бібліотечного фонду Національного музею історії України, не тільки стане помітною подією в культурній сфері, а й дасть можливість об'єднати результати ізольованих досліджень різних інституцій, які існують в форматі наукових публікацій. Адже в різних дослідженнях вже давно анонсована мета реконструювати склад бібліотеки Ф. К. Вовка та бібліотеки Кабінету-музею. Також цифровий архів має включити в себе книги авторства вченого, які зберігаються у бібліотеці музею та музейні предмети з фондової колекції, де потенційно можна віднайти і інші книги з відповідними книжковими знаками. Це створить більш цілісну та різнобарвну картину до теми.

Індикатори успішності першого кроку названого проекту будуть цілком очевидні та контрольовані. У випадку удоступнення архіву в онлайн-форматі 24/7, за прикладом електронних бібліотек «Діаспоріана» (<http://diasporiana.org.ua/category/ukrainica/>) та «Культура України» (проект Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого), такими індикаторами стануть дані про відвідуваність нового ресурсу, кількість цитувань, зворотній зв'язок тощо. А у випадку доступу до цифрового архіву тільки в самому музеї – кількість очних відвідувань, запитів цифрових копій, зворотній зв'язок тощо.

Повторимо, що проєкт створення цифрового архіву антикварних видань, що зберігаються в бібліотечному фонді Національного музею історії України може стати багатоетапним та сталим. Логічно визнати, що не усі розділи архіву будуть такими масштабними, як архів бібліотеки Кабінету-музею. Принагідно зазначимо, що тут одним і з головних критеріїв має стати не демонстрація та враження від обсягу колекцій фонду, а саме їх зміст та культурна цінність. Наприклад, фрагмент унікальної бібліотеки Павла Платоновича Потоцького – репресованого засновника історико-

---

мистецької колекції «Музеї України» складає мінімум 40 назв; Олександра Гавриловича Алешо – антрополога, етнографа, народознавця, учня Ф. К. Вовка, який опікувався перевезенням його колекцій в Київ – мінімум 18 назв; Митрополита Київського і Галицького Флавіана – 14 назв тощо.

Буде також можливість формувати каталог цифрового архіву не лише за іменним принципом, а й тематичним. В окремому розділі можна відобразити, наприклад, деякі бібліотеки вищих навчальних закладів, зробити внесок в унаочнення їх історії та сприяти налагодженню міжінституційної взаємодії. Такими вузами є, як мінімум, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (на прикладі книг із бібліотеки Університету Св. Володимира), Національний університет економіки та торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (на прикладі книг із бібліотеки Київського кооперативного інституту ім. В. Я. Чубаря та Кооперативного інституту імені професора М. І. Туган-Барановського) та Національний університет біоресурсів та природокористування України (на прикладі книг з бібліотеки Київського сільськогосподарського інституту).

Таким чином, мета участі музеїв у дискусії про створення цифрових архівів власних бібліотек є актуальною як для урізноманітнення бібліотечних послуг, розвитку музейної, наукової та бібліотечної комунікації, так і для розширення аудиторії потенційних читачів (опосередковано – відвідувачів музею) та підвищення збереженості таких унікальних фрагментів фондів, як колекції антикварних книг.

Література:

1. Дідора Л. Найцікавіші книги з книгозбірні НМІУ. URL: https://www.youtube.com/watch?v=meQ_3uMzWvM&feature=youtu.be&fbclid=IwAR3yupn3YESDuMnPaItRvItqzAfyOk4yF1TNmFhAfEEOANjceGZNY8exSJT0
2. Ернст Ф. Київ. Провідник. Київ : 2-га друкарня, 1930. 750 с.
3. Кириченко Р. Французька книга в бібліотеках подвижників української науки і культури кінця XIX – поч. XX ст. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2007 (12). С. 191–202.
4. Куцаєва Т. Екслібриси та інскрипти з ім'ям Ф. Вовка. *Українознавство*. 2019 (4(73)). С. 259–267.
5. Маньковська Р. Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kabinet_antropologii
6. Черновол І. Книжкове зібрання Федора Вовка у фонді бібліотеки Інституту археології. *Українська біографістика*. 2010 (7). С. 346–357.

К ДИСКУССИИ О ЦИФРОВЫХ АРХИВАХ МУЗЕЙНЫХ БИБЛИОТЕК

Т. А. Куцаева

Национальный музей истории Украины
Отдел истории Украины XX в.

***Аннотация:** В статье представлены идеи участия музеев в дискуссии о создании цифровых архивов музейных библиотек, а также очерчено базовую концепцию цифрового архива библиотечного фонда в Национальном музее истории Украины. В качестве примера изложено описание первых разделов цифрового архива фонда «Библиотека Кабинета-музея антропологии и этнологии им. Федора Вовка» и «Библиотеки высших учебных заведений Киева».*

***Ключевые слова:** библиотечный фонд, Кабинет-музей антропологии и этнологии им. Федора Вовка, книговедение, книжный знак, Национальный музей истории Украины, экслибрис, цифровой архив.*

TO THE DISCUSSION ABOUT DIGITAL ARCHIVES OF MUSEUM LIBRARIES

T. Kutsaieva

National Museum of Ukrainian History
Department of the History of Ukraine of the 20th century.

***Summary:** The author of the article presents ideas of participations of Ukrainian museums in the discussion of organization of digital archives in museum libraries and the draft-conception of the Digital archive of the library fund of the National Museum of Ukrainian History. First sections of the Digital archive of the library fund called «Library of the Cabinet of Anthropology and Ethnology named after Fedir Vovk» and «Libraries of Kyiv higher education institutions» are depicted as samples.*

***Key words:** bookplate, ex-libris, library studies, library fund, National Museum of Ukrainian History, Cabinet of Anthropology and Ethnology named after Fedir Vovk, digital archive.*